

О. В. Длугопольський

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ ЗА УМОВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано відмінності традиційної теорії публічних фінансів від нової, визначено вектор розвитку публічних фінансів розвинутих країн і тих, що розвиваються, у XXI ст., окреслено роль “нових гравців” у процесі трансформації публічних фінансів у світовій економіці.

Differences between the traditional public finance theory and the new one are analyzed, vector of public finance evolution in high developed and developing countries in XXI century is estimated, the role of “new agents” in a process of public finance transformation in a global economy is described.

Ключові слова: публічні фінанси, податки, субсидії, глобалізація.

Публічні фінанси охоплюють доходи та видатки центрального й місцевого урядів, а також фондів обов'язкового соціального страхування, та структурні зв'язки між ними. В ідеалі система таких фінансів повинна забезпечувати ефективне виконання державою своїх функцій, а перехід публічних фінансів від фізичних і юридичних осіб у вигляді податків і податкових платежів — не погіршувати матеріального становища економічних агентів. Глобалізація істотно змінює традиційне розуміння публічних фінансів, посилює взаємну інтеграцію країн та збільшує потребу в колективних діях, змушує розглядати такі фінанси не лише як регулятор локальних і національних проблем, а і як важливий елемент розв'язання глобальних проблем людства.

Питання сутності й ефективності функціонування системи публічних фінансів порушуються в працях М. Абдулаєва, Е. Аткинсона, Г. Ахінова, Є. Балацького, Ш. Бланкарта, П. Буагільбера, Е. Бухвальда, Дж. Б'юкенена, Н. Гончарової, В. Гумбольдта, А. Дорофеевої, К. Енхієра, О. Кухар, І. Малого, Р. Масгрейва, М. Пальм'єрі, В. Петті, І. Розпутенка, Дж. Стігліца, В. Суторміної, В. Танці, Л. Щукнехта, Л. Хемса, Л. Якобсона¹ та ін. Засади економіки добробуту й суспільного вибору в контексті розвитку публічних фінансів аналізуються в працях Р. Адамса, Р. Барро, І. Бентама, В. Близнюка, Ф. Вільямс, О. Грішнєвої, К. Джині,

---

¹ *Бланкарт Ш.* Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт. — К. : Либідь, 2000. — 654 с.; *Буагільбер П.* Рассуждения о природе богатства, денег и налогов / П. Буагільбер. — Горький : Горьк. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 1973; *Б'юкенен Дж. М.* Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави / Дж. М. Б'юкенен, Р. А. Масгрейв. — К. : КМ “Академія”, 2004. — 175 с.; *Розпутенко І.* Управління державними видатками в перехідних економіках / І. Розпутенко. — К. : Основи, 1993. — 223 с.; *Stiglitz J. E.* Redefining the Role of the State: What should It Do? How should It Do It? And How should These Decisions be Made? / J. E. Stiglitz [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.meti.go.jp/topic/mitilab/>; *Стігліц Дж. Е.* Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц. — К. : Основи, 1998. — 854 с.; *Tanzi V.* Public Spending in the 20th Century: a Global Perspective / V. Tanzi, L. Schuknecht. — Cambridge : Cambridge University Press, 2000; *Tanzi V.* Reconsidering the Fiscal Role of Government: the International Perspective / V. Tanzi, L. Schuknecht // *American Economic Review*. — 1997. — № 87 (2). — P. 164—168.

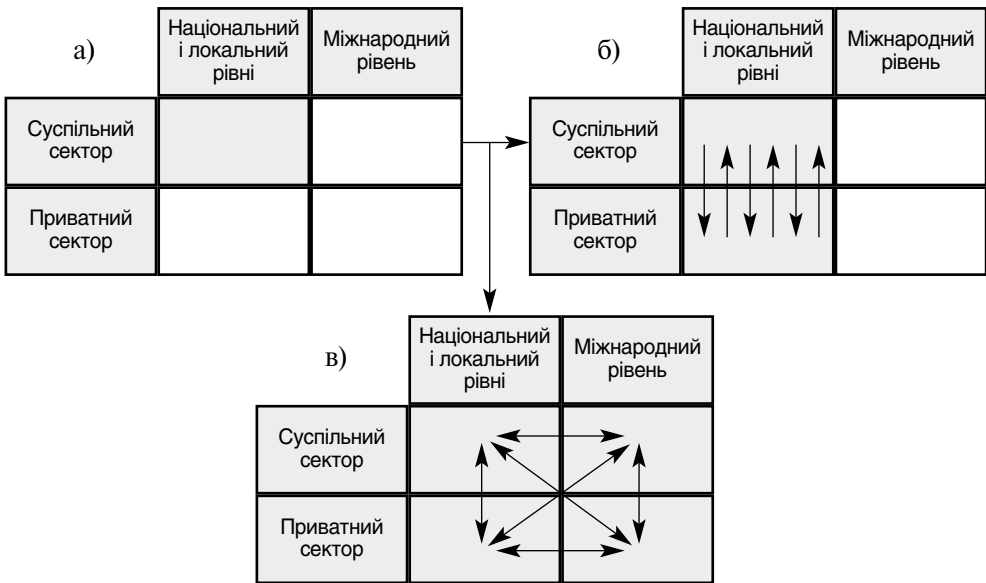
К. Ерроу, Дж. Еспін-Андерсена, М. Карліна², Дж. Кларка, Е. Лібанової, В. Ніс-канена, Р. Нуреєва, М. Олсона, В. Парето, А. Пігу, Дж. Роулза, П. Самуельсона, А. Сена, П. Спідера, Р. Тітмуса, Дж. Тобіна, Д. Фрезера, Л. Церкаевич та ін. Проблемам забезпечення суспільними благами через систему публічних фінансів присвячені праці В. Андрущенка, В. Базилевича, В. Варнавського, В. Венгера, В. Віскозі, Р. Грінберга, І. Кауль, О. Кириленко, А. Крисоватого, А. Лернера, Р. Масгрейва, Р. Мертона, В. Мандибури, А. Рубінштейна, Е. Тарандо, Д. Умерової, В. Федосова, С. Юрія³ та ін. Проте розгортання процесів глобалізації вимагає проведення системних досліджень, що стосувалися б нового бачення місця й ролі публічних фінансів у системі глобалізованої економіки, аналізу механізмів розв'язання суспільних проблем із допомогою не лише національних, а й міжнародних економічних агентів.

Традиційна теорія публічних фінансів робить акцент на формуванні дохідної й видаткової частин центрального та місцевих бюджетів, а також розглядає взаємодію державних і місцевих фінансів у контексті фінансування суспільних благ (рис. 1а). А нова теорія публічних фінансів, котра сьогодні популяризується в працях І. Грюнберга, І. Кауль, П. Консейсао, Р. Мендози, М. Стерна⁴, ураховує взаємодію ринків і держав, співпрацю та конкуренцію між державними й приватними учасниками (рис. 1б), а також охоплює міжнародні й національні аспекти глобальних проблем (рис. 1в), особливо в умовах кризової економіки. Саме в контексті нових підходів досліджується те, як уряди в індивідуальному й колективному порядку спрямовують державне і приватне фінансування на розв'язання глобальних суспільно-політичних проблем, а також вивчаються аспекти мобільності таких факторів виробництва, як праця й капітал, та причини їх міграції в межах різних країн світу. Сьогодні держави стикаються з як ніколи

² Карлін М. І. Суть, структура, функції суспільних фінансів та їхнє місце в фінансовій системі України / М. І. Карлін // Формування ринкової економіки в Україні. — 2009. — Вип. 19. — С. 44—49.

³ Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів : монографія / В. Л. Андрущенко. — Л. : Каменяр, 2000. — 303 с.; Новые государственные финансы: ответ на глобальные вызовы / под ред. И. Кауль, П. Кунисанью [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oip.com/>; Кириленко О. П. Актуальні проблеми модернізації державних фінансів України / О. П. Кириленко // Вісник економічної науки України. — 2008. — № 1 (13). — С. 46—50; Кириленко О. П. Місцеві бюджети України: історія, теорія, практика : монографія / О. П. Кириленко. — К. : НІОС, 2000. — 384 с.; Крисоватий А. І. Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори : монографія / А. І. Крисоватий, В. А. Валігура. — Т. : Підручники і посібники, 2010. — 248 с.; Musgrave R. A. Classics in the Theory of Public Finance / R. A. Musgrave, A. T. Peacock. — London : Macmillan, 1958; Юрій С. І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні : монографія / С. І. Юрій, А. І. Крисоватий, Т. В. Шошук. — Т. : ТНЕУ, 2010. — 292 с.; Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія / О. І. Амоша, С. С. Аптекер, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій та ін. — Тернопіль — Донецьк : ТНЕУ, 2011. — 848 с.

⁴ Kaul I. Providing Global Public Goods: Managing Globalization / I. Kaul, P. Conceicao, K. Goulvern, R. Mendoza. — NY : Oxford University Press, 2003. — 646 p.; The New Public Finance: Responding to Global Challenges / by I. Kaul, P. Conceicao. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 356 p.; Kaul I. Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century / I. Kaul, I. Grunberg, M. Stern. — Oxford : Oxford University Press, 2003. — 592 p.

Джерело: складено на основі: The New Public Finance: Responding to Global Challenges / by I. Kaul, P. Conceição. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 356 p.

Рис. 1. Еволюція публічних фінансів (від традиційних до нових)

швидким розвитком так званих зовнішніх очікувань стосовно бажаності певної національної політики, джерело яких перебуває за межами внутрішнього політичного процесу. Такі очікування виникають у результаті формальних міждержавних переговорів, а також неформальних нормотворчості та стандартизації з боку недержавних гравців, зокрема агентств із кредитних рейтингів країн, глобальної мережі громадянського суспільства, міжнародних аудиторів, адвокатів, галузевих лобі.

Додатковим фактором розвитку нової теорії публічних фінансів є періодичні фінансово-економічні кризи, що мінімізують алокаційні можливості національних бюджетів у розв'язанні численних соціально-економічних проблем та актуалізують формування глобальних фондів фінансових ресурсів, розвиток наднаціональних фіскальних і монетарних інституцій. У цьому контексті особливого значення набуває питання запровадження фіскальних правил і норм як рамкових умов попередження кризи публічних фінансів та посилення фіскальної дисципліни.

Аргументи запровадження фіскальних правил і норм можна звести до теоретичних і емпіричних. Перші стосуються переважно проблем збалансування бюджетів субнаціонального рівня та фіскальної дисципліни адміністративно-територіальних одиниць, другі — координації податкової й бюджетної політик на національному рівні, а також необхідності врахування політико-інституціональних факторів реалізації фіскальної політики (табл. 1).

Головні кількісні фіскальні норми, що виокремлюються фахівцями Європейської Комісії, охоплюють норми бюджетного балансу, спрямовані на забезпечення стабільності державних фінансів; норми запозичень і заборгованості, які лімітують

Таблиця 1. Аргументи на користь запровадження фіскальних правил

Теоретичні	Емпіричні
<p>Зумовлені негативними екстерналіями та побічними ефектами в контексті теорії фіскального федералізму, коли уряди субнаціонального рівня проводять недосконалу бюджетну політику, сподіваючись на покриття бюджетних дефіцитів із бюджету вищого рівня, отже, фіскальні правила можуть обмежити дефіцит урядів субнаціонального рівня та стимулювати фіскальну дисципліну на нижчих рівнях державного управління.</p> <p>Викликані недостатнім рівнем бюджетної автономії урядів субнаціонального рівня та недоліками політичного процесу, коли поява бюджетних дефіцитів пояснюється недалекоглядністю поведінки електорату (так звана міопія суспільного вибору), а також політичними маніпуляціями з боку організаторів голосування (використання боргів і бюджетних дефіцитів у ролі стратегічних інструментів реалізації соціально-економічної політики).</p>	<p>Спричинені значними бюджетними дефіцитами та нагромадженими боргами центральних урядів багатьох країн світу через недосконалу податково-бюджетну політику, отже, фіскальні правила покликані посилити фіскальну дисципліну, насамперед на національному рівні, а також сприяти реалізації ефективної політики макростабілізації.</p> <p>Зумовлені необхідністю корекції певних інституціональних недоліків, зокрема впливу лобізму, корупції, клієнтських відносин у середовищі представників політичного процесу, які часто детермінують структуру й обсяг бюджетних видатків без урахування реальних макроекономічних умов і глобальних факторів розвитку країни на перспективу.</p>

Джерело: складено на основі: Padovano F. The Determinants of Transfers to Regions: Evidence from Italy / F. Padovano // European Journal of Political Economy. — 2012. — Forthcoming; Kell M. An Assessment of Fiscal Rules in the United Kingdom / M. Kell // IMF Working Paper. — 2001. — Vol. 91. — P. 1—37; Poterba J. M. Do Budget Rules Work? / J. M. Poterba // NBER Working Paper. — 1996. — Vol. 5550; Koptis G. Fiscal Policy Rules / G. Koptis, S. Symansky // IMF Occasional Paper. — 1998. — Vol. 162; Corsetti G. The Design of Optimal Fiscal Rules for Europe after 1992 / G. Corsetti, N. Roubini // Adjustment and Growth in the EMU. — Cambridge : Cambridge University Press, 1993; Buchanan J. M. Democracy in Deficit: the Political Legacy of Lord Keynes / J. M. Buchanan, R. E. Wagner. — NY : Academic Press, 1977; Гейнер А. Фіскальна політика при наявності фіскального правила на федеральному рівні Швейцарії / А. Гейнер // Federal Finance Administration FFA. — 2011. — 7 July; Roubini N. Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies / N. Roubini, J. D. Sachs // European Economic Review. — 1989. — Vol. 33. — P. 903—938; Rogoff K. Elections and Macroeconomic Policy Cycles / K. Rogoff, A. Sibert // Review of Economic Studies. — 1988. — Vol. 55. — P. 1—16; Alesina A. Why is Stabilization Delayed? / A. Alesina, A. Drazer // American Economic Review. — 1991. — Vol. 81. — P. 1170—1188; Alesina A. Positive Theory of Fiscal Deficit and Government Debt / A. Alesina, G. Tabellini // Review of Economic Studies. — 1990. — Vol. 57. — P. 403—414; Kornai J. Understanding the Soft Budget Constraint / J. Kornai, E. Maskin, G. Roland // Journal of Economic Literature. — 2003. — Vol. 41. — P. 1095—1136; Prudhomme R. The Dangers of Decentralization / R. Prudhomme // World bank Research Observer. — 1995. — Vol. 10. — P. 201—220.

зростання державного боргу у % ВВП; норми видатків, орієнтовані на забезпечення фіскальної дисципліни шляхом посилення контролю обсягів і напрямів витрачання бюджетних ресурсів; норми доходів, спрямовані як на забезпечення рівня доходів бюджету, необхідного для фінансування функцій держави, так і на недопущення надмірного посилення податкового навантаження та збільшення розмірів сектору загальнодержавного управління.

Як видно з табл. 2, у більшості країн ЄС-27 із 2008 р., окрім фіскальних правил Євросоюзу, визначених Пактом про стабільність і зростання (*Stability and Growth Pact*)⁵, діють національні фіскальні правила. Більшість із них стосується бюджетного балансу — такі правила діють у 17 країнах (наприклад, у Німеччині, Бельгії — по три правила, в Іспанії, Фінляндії, Італії, Швеції, Португалії — по два правила); заборгованості — у 15 країнах (приміром, у Іспанії — три правила, у

⁵ González-Páramo J. M. The reform of the Stability and Growth Pact: An Assessment / J. M. González-Páramo [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ecb.int/press/key/date/2005/html/sp051013>.

Таблиця 2. Національні фінансові правила, які діють у країнах ЄС-27 із 2008 р.

Країни	Правило збалансованого бюджету	Правило видатків	Правило доходів	Правило заборгованості
Країни, де діє три і більше фінансових правила на національному рівні				
Бельгія	+++	+	-	-
Німеччина	+++	+	-	+
Данія	+	+	+	-
Іспанія	++	-	-	+++
Фінляндія	++	+	+	-
Франція	+	++	+	+
Ірландія	+	++	-	-
Італія	++	++	-	-
Литва	+	+	+	+
Люксембург	+	+	-	+
Португалія	++	-	-	++
Швеція	++	+	-	-
Країни, де діє одне-два фінансових правила на національному рівні				
Австрія	+	-	-	-
Великобританія	+	-	-	+
Болгарія	-	+	-	+
Чехія	-	+	-	-
Естонія	+	-	-	+
Угорщина	+	-	-	+
Латвія	-	-	+	+
Нідерланди	-	+	+	-
Польща	-	-	-	+
Румунія	+	-	-	+
Словенія	-	-	-	++
Словаччина	-	+	-	+
Країни без жодних фінансових правил на національному рівні				
Кіпр	-	-	-	-
Греція	-	-	-	-
Мальта	-	-	-	-

Джерело: складено на основі: Marneffe W. The Impact of Fiscal Rules on Public Finances in the Euro Area / W. Marneffe, B. Aarle, W. Wielen, L. Vereeck // CESifo DICE Report. — 2011. — № 3. — P. 18–25.

Португалії — два правила) та бюджетних видатків — у 14 країнах (наприклад, у Франції, Ірландії, Італії — по два правила). Правила доходів менш поширені й використовуються лише в окремих країнах, зокрема, в Данії, Фінляндії, Франції, Нідерландах, Литві, Латвії. Практично всі види фінансових норм і правил прописують у національному законодавстві Франція та Литва. Натомість у Греції, на Мальті та Кіпрі норми фінансової дисципліни не закріплені на національному рівні, й вони використовують лише умови Пакту про стабільність і зростання, що має на меті гарантування дотримання країнами — учасницями Європейського валютного союзу норм фінансової дисципліни⁶.

⁶ Граничні показники дефіциту сектору державного управління — 3 % ВВП і державного боргу (валового боргу сектору державного управління) — 60 % ВВП.

Світова фінансово-економічна криза, котра розпочалася наприкінці 2008 р., істотно обмежила можливості багатьох європейських країн щодо фінансування суспільно значущих інфраструктурних об'єктів та соціальних програм, на які раніше виділялися великі бюджетні ресурси. Значні обсяги дефіциту державних бюджетів та зовнішніх боргів у багатьох країнах ЄС негативно позначилися не лише на державному інвестуванні у стратегічно важливі галузі і програми, а й на обслуговуванні поточних зобов'язань уряду.

Так, наприкінці 2009 р. Греція однією з перших європейських країн опинилася перед загрозою дефолту та виключення з євросони через чотирикратне перевищення дефіциту державного бюджету за Маастрихтськими критеріями (12,7 % проти 3 % допустимих), збільшення сукупного державного боргу до 300 млрд євро, або 112,6 % ВВП, тощо (табл. 3). Така ситуація пояснюється не лише необґрунтованим збільшенням видатків на оплату праці в державному секторі (з 2006 р. зарплати зросли в середньому на 30 %), а й масштабними соціальними програмами (наприклад, нарахування премій за вчасний прихід на роботу, бонуси лісникам за працю просто неба, право незаміжніх і розведених жінок отримувати пенсії своїх покійних батьків-держслужбовців). Прем'єр-міністр країни Г. Папандреу був вимушений вдатися до непопулярних методів зі скорочення дефіциту: замороження програм прийняття на державну службу та підвищення заробітних плат держслужбовцям, що заробляють понад 2 тис. євро на місяць; обмеження видатків на оборону, освіту та охорону здоров'я, а також скорочення виплат батькам на дітей; збільшення податків на премії (з 10 до 40 %) і доходи заможних громадян; підвищення ставок кількох ключових податків (ПДВ, на пальне, алкоголь і тютюн); збільшення середнього пенсійного віку з 61,4 до 63,5 року⁷. За прогнозними розрахунками⁸, такі заходи допоможуть не лише скоротити дефіцит бюджету до 8–9 % ВВП, а й до 2013 р. привести його у відповідність із європейськими нормами.

Політика жорсткої економії реалізується також у Франції, Румунії, Німеччині, Італії, Ірландії. У Швейцарії на референдумі 2010 р. більшість населення висловилося за перегляд закону про безробіття, погодившись на підвищення відрахувань у фонд страхування безробітних із 2 до 2,2 % від зарплати, крім того, швейцарці, що мають річний дохід від 90 тис. євро, доплачуватимуть ще 1 % — процент солідарності⁹. Такі заходи зумовлені великим боргом у системі страхування незайнятого населення, що на початок 2010 р. становив 5,3 млрд євро. Новий закон дасть змогу щороку економити 4,5 млн євро та за 17 років відновити втрачений баланс. Як свідчить досвід, у більшості країн Європи та США завершення рецесії та початок економічного зростання припали на 2010 р.

⁷ Рябкова Д. Грекопадение / Д. Рябкова // Инвестгазета. — 2010. — 1–7 фев. — С. 18–21.

⁸ Herhalt J. The Wolf is at the Door: the Global Economic Crisis and the Public Sector / J. Herhalt, A. Downey. — London : KPMG International, 2009. — 20 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kpmg.eu/>

⁹ Портал внешнеэкономической информации / М-во экон. развития РФ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/chkh_ru.

Таблиця 3. Основні економічні показники країн PIIGS* станом на 01.01.2011

Показники	Іспанія	Греція	Італія	Португалія	Ірландія
Темпи зростання реального ВВП, % (2010 р. / 2009 р.)	-3,7	-1,1	-4,7	-0,8	-2,6
ВВП на одну особу, тис. дол. США	29,5	30,2	30,7	23,0	37,6
Індекс споживчих цін (середньорічний), %	-0,3	1,2	0,8	-0,8	-1,7
Рівень безробіття, %	20,0	12,0	8,4	10,7	13,7
Дефіцит державного бюджету, % ВВП	-11,4	-12,7	-5,0	-8,0	-14,3
Дохідність за довгостроковими облігаціями, %	4,23	6,02	3,96	6,58	6,77
Частка тіньової економіки, % ВВП	19,3	25,1	22,0	19,5	13,1
Державний борг, % ВВП	63,4	144,0	118,1	83,2	94,2
Сума державного боргу, млрд дол. США, у т. ч. у розрізі основних країн-кредиторів:					
Великобританії	1 100	236	1 400	286	867
Франції	114	15	77	24	188
Німеччини	220	75	511	45	60
	238	45	190	47	184

* Акронім PIIGS включає п'ять країн ЄС (Португалію, Італію, Грецію, Іспанію, Ірландію), що найбільше постраждали від фінансово-економічної кризи та вийшли за межі допустимих критеріїв Європейського Союзу щодо показників бюджетного дефіциту й державного боргу. Сьогодні нестабільна макроекономічна ситуація в цих країнах є головною перешкодою швидкому “одужанню” ЄС від наслідків кризи та причиною коливань курсу євро.

Джерело: складено за даними IMF WEO Database, Eurostat, The Central Intelligence Agency (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>).

Прем'єр-міністр Іспанії, яка, за оцінками аналітиків¹⁰, наприкінці 2009 р. мала один із найвищих рівнів безробіття в ЄС (близько 20 %) та державний борг понад 1 трлн дол. США, Х. Л. Сапатеро оголосив про кардинально протилежну грецькій політику боротьби з фінансово-економічною кризою. До його ініціатив належать мораторій на замороження через кризу фінансування проектів у галузі досліджень, розвитку й технологічних інновацій; надання домогосподарствам “екологічних субсидій” із метою стимулювання використання альтернативних джерел енергії та охорони навколишнього природного середовища; виділення коштів на створення на ринку праці так званих кон'юнктурних вакансій; надання громадянам, які були звільнені з роботи у зв'язку з кризою, права безоплатно вступити до ВНЗ із метою здобуття в несприятливий для працевлаштування час ступеня магістра. Однак із часом режим жорсткої економії довелося застосувати й у цій європейській країні.

В Україні фінансово-економічна криза не запустила механізм тотальної економії бюджетних ресурсів, оскільки більшість соціальних програм та інвестиційних проектів не лише не була заморожена у 2009—2010 рр., а й фінансувалась у більших обсягах (у 2010 р. Кабінетом Міністрів України працівникам медичної сфери було встановлено надбавку за особливі умови роботи в розмірі 15 % посадового окладу, підвищено мінімальну зарплату до 907 грн, тобто на 24 % більше за рівень 2009 р.; також зріс прожитковий мінімум, у зв'язку з чим були перераховані пенсії та соціальні виплати, прив'язані до нього). За оцінками Міністерства соціальної

¹⁰ *Зарембо К.* Одна хвороба — різні ліки: іспанські антикризові рецепти / К. Зарембо // Вісник Міжнародного центру перспективних досліджень. — 2010. — № 4 (467).

політики України, збільшення соціальних виплат у 2010 р. становило 43,5 % проти 2009 р. (23,7 млрд грн проти 16,5 млрд)¹¹. Такі заходи мають значно більшу підтримку громадськості, ніж жорсткі ініціативи уряду Греції та інших європейських країн (Франції, Великобританії, Ірландії), від яких учені-аналітики пропонують відмовлятися з огляду на стратегії економічного зростання та їхню спрямованість скоріше на якість реформ, ніж на швидку їх реалізацію.

Утім, циклічні коливання економіки змушують уряди європейських країн активніше вдаватися до заходів державного регулювання соціально-економічного розвитку, що зайвий раз підтверджує справедливість висновку російського вченого П. Сорокіна: “Коли кризова ситуація погіршується, то урядовий вплив, примус і регламентації збільшуються, коли криза проходить — зменшуються”¹². Борговий тягар країн PIIGS (Португалії, Італії, Ірландії, Греції та Іспанії) знижує їхню платоспроможність, адже вони винні не лише розвинутим країнам ЄС, а й одна одній. Таке боргове коло спричиняє чимало проблем у функціонуванні публічних фінансів європейських країн, модифікує розуміння макроекономічної стабільності та стійкого розвитку в умовах кризової економіки.

У XXI ст. публічні фінанси як високорозвинутих країн світу, так і тих, що мають середній та низький рівень доходів, зазнають істотних трансформацій у видатковій і дохідній частинах бюджету. Практично в усіх країнах світу, за винятком деяких країн із середнім рівнем доходу, спостерігається чітка тенденція до нарощування бюджетних дефіцитів та нагромадження державних боргів, особливо в єврозоні (табл. 4). У країнах із низьким і середнім рівнем доходу частка суспільного сектору у ВВП як за доходами, так і за видатками є невисокою (в межах 20 %). Це свідчить, з одного боку, про недостатні можливості держави брати участь у перерозподільних процесах на макроекономічному рівні, а з другого — про досить ліберальне податкове законодавство, спрямоване на стимулювання розвитку бізнесу та мінімізацію обсягів тіньової економіки, що є найбільш проблемною саме цієї групи країн. Виняток становить лише Україна, де частка як доходів, так і видатків сектору загальнодержавного управління сягає 40 % ВВП та має тенденцію до збільшення¹³. Податкова й пенсійна реформи, що проводяться українським урядом із 2010 р., хоч і виконали свою фіскальну роль, істотно не полегшили ведення бізнесу та не розв’язали всіх гострих соціальних проблем.

У країнах із високим рівнем доходу, особливо тих, що входять до єврозони, ситуація є дещо іншою. Високий рівень життя населення цих країн забезпечується динамічним розвитком суспільного сектору економіки, масштабними процесами розподілу й перерозподілу ВВП через бюджет і позабюджетні фонди, що вимагає

¹¹ Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/>

¹² Сорокин П. А. Элементарный учебник общей теории права в связи с теорией государства / П. А. Сорокин. — СПб. : Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 2009. — 238 с.

¹³ За даними Євростату (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>).

Таблиця 4. Стан публічних фінансів європейських країн, 2000—2011 рр.

Показник	ЄС (27 країн)			Єврозона (17 країн)		
	2000	2008	2011	2000	2008	2011
Державні доходи, % ВВП	45,4	44,6	44,0	46,2	44,9	44,5
Податки та податкові надходження, % ВВП	27,3	26,6	25,6	26,2	25,4	24,6
Прибуткові й майнові податки, % загальних доходів	30,6	30,3	28,2	27,9	27,8	26,1
Податки на товари й послуги, % загальних доходів	29,5	29,6	30,0	28,8	28,9	29,2
Соціальні відрахування, % загальних доходів	30,6	30,2	31,6	34,2	34,1	35,1
Державні видатки, % ВВП	45,2	46,9	50,3	46,2	47,0	50,4
Субсидії, % загальних видатків	—	—	—	48,7	48,1	49,6
Проміжне споживання, % загальних видатків	13,0	13,8	13,7	10,4	11,1	11,1
Витрати на оплату праці, % загальних видатків	23,2	22,4	21,8	22,5	21,5	21,0
Капітальні інвестиції, % загальних видатків	3,3	5,7	5,2	3,2	5,5	4,9
Обслуговування державного боргу, % загальних видатків	8,0	6,0	5,4	8,4	6,3	5,5
Дефіцит державного бюджету, % ВВП	0,2	-2,3	-6,3	0,0	-2,1	-5,9
Державний борг, % ВВП	61,9	62,3	80,0	69,1	69,9	85,1

Джерело: складено на основі: Government Finance Statistics 1/2010: Data 1996—2010: [Електр. ресурс]. — <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/>

від урядів стабільно високих інтервенцій на ринках, у т. ч. через оподаткування. Так, протягом 2000—2011 рр. у країнах ЄС-27 частка податків і податкових надходжень у ВВП скоротилася з 27,3 до 25,6 %, а частка державних видатків зросла з 45,2 до 50,3 %. Основні надходження до бюджету розширеного уряду¹⁴ в країнах Єврозони й тих, що мають високий рівень доходів, забезпечуються за рахунок соціальних відрахувань (34—35 % загальних доходів) та прибуткових і майнових податків (26—28 % загальних доходів), тоді як країни із середнім і низьким рівнем доходу акцент у фіскальній політиці роблять на податках на споживання (32—36 % загальних доходів)¹⁵. В Україні частка непрямих податків, як і соціальних відрахувань, у структурі доходів розширеного уряду сягає 35 %¹⁶. Митні платежі становлять стабільно низьку частку (2—3 %) у доходах розширеного уряду високорозвинутих країн світу та водночас забезпечують до 6 % дохідної частини бюджетів країн із середнім і низьким рівнем доходів (у т. ч. України).

Як видно з табл. 4, у структурі державних видатків країн Єврозони (розвинутих) субсидії та інші трансфертні платежі фізичним і юридичним особам сягають 48—50 %, тоді як у країнах, що розвиваються, їхня частка менша за 40 %, що пояснюється не лише обмеженими можливостями фінансування соціальних програм у таких країнах, а й домінуванням у структурі державних видатків інвестиційних видатків. Цікаво, що в Україні понад 50 % державних видатків спрямовуються на соціальні цілі (субсидії і трансферти), хоча за макроекономічними показниками

¹⁴ Бюджет держави з урахуванням доходів фондів загальнообов'язкового соціального страхування.

¹⁵ За даними Євростату (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>).

¹⁶ За даними Міністерства фінансів України (<http://www.minfin.gov.ua>).

вона не належить до високорозвинутих країн світу та, на нашу думку, не може дозволити собі надавати пріоритет поточним цілям перед стратегічними.

У табл. 5 і 6 наведена порівняльна характеристика стану публічних фінансів у окремих країнах світу. Показово, що такі високорозвинуті країни світу, як США, Канада, Австралія, формують дохідну частину бюджету переважно за рахунок прибуткового й майнового оподаткування (від 31 до 52 % загальних доходів), тоді як країни єврозони (Німеччина, Франція, Італія, Греція) — за рахунок соціальних відрахувань (від 30 до 38 %). У Росії та Україні у зв'язку з невисоким податковим тиском на бізнес і домогосподарства основну частину доходів державного бюджету становлять податки на товари й послуги (від 36 до 48 %). Стосовно державних видатків слід зазначити, що практично всі країни ОЕСР, особливо Німеччина, Норвегія, Франція й Австралія, з року в рік фінансують соціальні програми на рівні 50—60 % загальних видатків (винятком є лише Великобританія, де на субсидії та інші трансферти витрачається близько 30 % загальних видатків держбюджету). Видатки на оплату праці становлять у Австралії, США та Норвегії 25—29 %, а в Німеччині й Чехії — лише 15—17 %, утім, це компенсується високим рівнем соціальних трансфертів у названих країнах. Видатки на проміжне споживання є доволі високими у Великобританії (до 25 % загальних видатків) та стабільно низькими в Німеччині й Франції (9—11 %).

Як видно з табл. 5 і 6, дефіцит державного бюджету найвищими темпами зростав у США (до 10,7 % у 2011 р.), Греції (до 10,4 %), Великобританії (до 10,3 %), стабільно високим залишався в Польщі (7,9 %), Франції (7,0 %), Чехії (4,7 %). Істотний профіцит державного бюджету мала Норвегія (19,1 % у 2008 р. та 10,5 % у 2011 р.), котра за рахунок експорту нафти й газу формує значний стабілізаційний фонд — на випадок погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури та як джерело коштів для погашення зовнішнього боргу. Створення стабілізаційного фонду зумовлене різким підвищенням цін на нафту на світовому ринку та, як наслідок, надприбутками її експортерів, частина яких вилучається державою й акумулюється в зазначеному фонді.

В умовах постійного зростання цін на мінеральні природні ресурси “рентний” характер економіки Норвегії, а також Росії (понад 50 % усього експорту товарів і послуг припадає на нафту й газ¹⁷) надає цим країнам значні конкурентні переваги в зовнішньоекономічних операціях. Однак динамічний розвиток альтернативних джерел енергії, що останнім часом спостерігається в більшості європейських країн, у майбутньому істотно вплине на зовнішньоекономічні позиції Росії та Норвегії внаслідок їхньої уразливості до “голландської хвороби”¹⁸. У різні

¹⁷ Варнавский В. Стабилизационный фонд как инструмент экономической политики государства / В. Варнавский // Международная экономика и международные отношения. — 2007. — № 5. — С. 37—44.

¹⁸ “Голландська хвороба” стосується індустріального застою Нідерландів під час злету світових цін на енергоносії, до початку якого країна активно розробляла родовища природного газу в Північному морі, відкриті в 1959 р. Однак після 1974 р., унаслідок завищення реального

Таблиця 5. Стан публічних фінансів у розрізі деяких країн світу, 1996—2011 рр.

Показник	США			Канада			Австралія			Нова Зеландія			Польща			Росія		
	1996	2008	2011	1996	2008	2011	1996	2008	2011	1996	2008	2011	1996	2008	2011	1996	2008	2011
Державні доходи, % ВВП	34,6	32,6	31,6	44,5	39,8	38,3	34,3	34,0	30,4	42,6	42,3	38,4	41,9	39,6	37,9	30,6	38,8	35,7
Податки та податкові надходження, % ВВП	28,2	26,1	24,0	35,9	32,3	31,1	28,7	27,1	26,3	34,4	33,7	31,0	37,4	34,3	32,0	—	37,0	31,1
Прибуткові й майнові податки, % загальних доходів	38,7	36,2	31,0	37,9	39,9	37,1	47,2	47,0	51,6	47,9	48,2	45,8	25,5	20,5	21,1	27,4	28,0	27,4
Податки на товари й послуги, % загальних доходів	14,2	14,1	13,9	20,2	19,0	20,1	23,3	21,7	23,6	28,2	26,9	29,6	32,7	32,8	34,3	35,3	51,0	48,5
Соціальні внески, % загальних доходів	19,9	19,9	20,9	11,2	12,0	13,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	26,2	28,5	29,8	—	15,1	15,4
Державні видатки, % ВВП	35,4	39,0	42,3	44,3	39,8	43,8	35,4	34,2	36,3	41,6	41,9	43,0	46,6	43,2	45,8	34,0	33,9	39,2
Субсидії та інші трансферти, % загальних видатків	43,2	41,5	39,9	42,7	42,2	42,0	46,9	46,8	46,8	45,4	43,9	42,7	48,5	45,8	44,5	13,1	13,2	17,8
Проміжне споживання, % загальних видатків	19,3	22,6	21,7	—	—	—	—	—	—	18,7	17,9	—	—	—	—	—	41,9	42,5
Видатки на оплату праці, % загальних видатків	27,8	26,8	25,8	27,9	29,4	—	—	—	—	23,0	23,2	—	—	11,8	12,2	...	18,1	17,6
Обслуговування державного боргу, % загальних видатків	11,5	6,3	4,9	8,8	7,4	6,9	9,2	3,5	—	8,9	3,4	—	—	5,9	6,3	6,8	1,3	1,5
Дефіцит державного бюджету, % ВВП	-0,8	-6,4	-10,7	0,2	0,0	-5,5	-1,1	-0,2	-5,9	1,0	0,4	-4,6	-4,7	-3,6	-7,9	-3,4	4,9	-3,5
Державний борг, % ВВП	70,1	87,3	113,0	96,3	71,3	84,2	37,0	13,6	25,3	41,7	28,9	38,7	48,4	54,5	62,4	61,7	34,2	33,0
Максимальні граничні ставки оподаткування, %:																		
індивідуальні	35,0	35,0	35,0	29,0	29,0	29,0	47,0	45,0	45,0	33,0	39,0	35,0	40,0	40,0	32,0	13,0	13,0	13,0
корпоративні	40,0	34,0	40,0	44,6	36,1	33,5	30,0	30,0	30,0	33,0	30,0	28,0	30,0	19,0	19,0	43,0	24,0	20,0

Джерело: Складено на основі: OECD Tax Database [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oecd.org/>; OECD Factbook 2011—2012: Economic, Environmental and Social Statistics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org/>; інформації Федеральної служби державної статистики РФ (<http://www.gks.ru>).

Таблиця 6. Стан публічних фінансів у розрізі деяких європейських країн, 1996—2011 рр.

Показник	Великобританія		Німеччина		Франція		Норвегія		Італія		Греція		Чехія										
	1996	2008	2011	1996	2008	2011	1996	2008	2011	1996	2008	2011	1996	2008	2011								
Державні доходи, % ВВП	38,0	42,5	40,6	43,9	43,3	49,9	49,5	49,2	54,8	59,7	56,4	45,5	46,1	46,0	37,4	39,9	39,1	39,3	40,2	40,5			
Податки та податкові надходження, % ВВП	27,6	30,3	28,6	22,5	24,0	24,6	26,7	25,6	32,8	33,8	32,9	26,9	29,1	28,8	19,1	20,3	20,1	20,5	19,0	18,6			
Прибуткові й майнові податки, % загальних доходів	39,2	43,0	38,9	24,5	26,2	24,2	17,8	22,1	31,0	37,7	36,7	33,8	33,4	32,2	17,9	20,6	19,7	21,2	19,9	17,5			
Податки на товари й послуги, % загальних доходів	33,1	28,2	31,8	24,3	28,5	28,6	31,5	29,9	30,1	29,0	21,4	25,5	29,9	30,4	33,4	30,6	31,7	30,8	27,4	28,4			
Соціальні внески, % загальних доходів	19,2	19,7	20,9	41,3	37,4	38,8	40,5	36,4	37,6	17,5	15,1	32,3	29,9	30,0	30,7	32,6	33,0	36,1	40,3	39,0			
Державні видатки, % ВВП	42,3	47,4	50,9	43,8	46,6	53,9	52,9	56,2	48,5	40,6	45,9	52,5	48,8	50,5	44,1	49,7	49,5	42,6	42,9	45,2			
Субсидії та інші трансферти, % загальних видатків	35,4	28,9	31,0	57,8	58,4	59,0	45,0	46,7	48,4	40,4	38,7	40,1	37,9	43,8	45,9	31,9	39,0	41,8	43,4	46,4	48,0		
Проміжне споживання, % загальних видатків	20,8	25,9	25,5	8,3	9,5	10,1	10,4	9,4	9,8	15,2	14,8	15,0	9,3	11,3	11,7	11,1	13,1	11,7	13,4	14,4	14,1		
Видатки на оплату праці, % загальних видатків	24,8	23,4	23,0	17,6	15,7	15,7	25,2	24,0	23,7	28,2	29,8	29,8	21,5	22,1	21,9	21,7	23,5	23,8	17,6	17,7	17,7		
Обслуговування державного боргу, % загальних видатків	8,5	4,8	5,8	7,1	6,2	5,2	6,7	5,5	4,4	5,1	3,7	2,8	21,9	10,4	8,7	23,8	10,0	11,1	2,8	2,6	3,1		
Дефіцит державного бюджету, % ВВП	-4,3	-4,9	-10,3	-3,3	0,1	-3,3	-4,0	-3,4	-7,0	6,3	19,1	10,5	-7,0	-2,7	-4,5	-6,7	-9,8	-10,4	-3,3	-2,7	-4,7		
Державний борг, % ВВП	51,3	54,4	80,0	58,4	66,3	83,2	57,4	67,7	81,7	-	49,1	44,7	120,9	106,3	119,0	99,4	110,7	142,8	12,5	30,0	38,5		
Максимальні граничні ставки оподаткування, %:																							
індивідуальні	40,0	40,0	50,0	57,0	44,3	47,5	59,6	53,5	46,7	41,7	43,5	40,0	51,0	44,1	47,3	45,0	40,0	49,0	40,0	32,0	39,0	26,0	19,0
корпоративні	33,0	30,0	26,0	56,7	38,7	29,8	36,7	35,0	34,4	28,0	28,0	28,0	53,2	37,3	31,4	40,0	32,0	30,0	39,0	26,0	19,0		

Джерело: складено на основі: Government Finance Statistics 1/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gfrp.eurostat.ec.europa.eu/>; Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway — 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ec.europa.eu>.

часи ознаки “голландської хвороби” спостерігалися в багатьох країнах, зокрема в Анголі, Великобританії, Колумбії, Мексиці, Нігерії. “Лікування” передбачає проведення цілеспрямованої структурної політики, вилучення сировинної ренти, підтримку за її рахунок промислових технологій, активне інфраструктурне й промислове інвестування, запровадження лояльної податкової політики щодо високотехнологічних виробництв. Зауважимо, що високий рівень розвитку людського й соціального капіталів у Норвегії надає країні можливість акумулювати кошти від експорту нафти в Державному пенсійному фонді, що є головним акціонером більшості великих підприємств країни¹⁹. У довгостроковому періоді кошти цього фонду передбачається використати для перетворення Норвегії на країну-рантьє, щоб унеможливити скорочення доходів майбутніх поколінь громадян через виснаження запасів нафти та розвиток альтернативних джерел енергії. Кошти фонду перебувають під суворим контролем: ані уряд, ані центробанк не можуть скористатися ними без дозволу парламенту Норвегії, попереднього проведення парламентських дебатів та інформування громадськості про їх результати²⁰.

Найбільші граничні ставки податків на прибуток фірм зафіксовані у США (40 %), тоді як більшість європейських країн за період 1996—2011 рр. помітно знизили рівень корпоративного оподаткування (наприклад, Італія, Німеччина, Польща, Росія, Греція, Болгарія, Румунія, Чехія)²¹. Найвищий рівень оподаткування індивідуальних доходів громадян довгий час демонструвала Норвегія, однак сьогодні вони оподатковуються за високими ставками і у Великобританії, Греції, Франції. Росія, Болгарія та Чехія натомість демонструють найнижчий рівень оподаткування індивідуальних доходів громадян (від 10 до 15 %).

Європейські країни (Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Ірландія, Італія, Німеччина, Франція) намагаються мінімізувати наслідки фінансово-економічної кризи з допомогою різноманітних інструментів, більшість із яких стосується підвищення ліквідності банківської системи²². Водночас такі країни світу, як Австралія, Південна Корея, США, Японія, вживають заходів для активізації споживчого й інвестиційного попиту всередині країни, а саме запроваджують податкові пільги для покупців першого житла, посилюють захист від безробіття у зв'язку зі збільшенням періоду одержання відповідної допомоги, розвивають

курсу гульдена, надмірних промислових витрат, “проїдання” бюджетних доходів від експорту газу, промислове зростання Нідерландів припинилося, валові інвестиції корпорацій зменшилися на 15 %, зайнятість у промисловості знизилася протягом 1970—1977 рр. на 16 %, а загальний рівень безробіття зріс із 1,1 до 5,1 %. Поєднання цих факторів призвело до прискореного розвитку сировинного сектору за рахунок виснаження обробних галузей.

¹⁹ Ownership Report — 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ftf.no/>

²⁰ Артемова Т. Інституційні пастки ринкової трансформації: уроки для України / Т. Артемова // Економіка України. — 2011. — № 12. — С. 36—45.

²¹ Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway — 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ec.europa.eu>.

²² Стрелец И. А. Налоги и налоговая политика государства в условиях новой экономики / И. А. Стрелец [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dofa.ru/Dumnaja/dumnaja/>

інфраструктуру в сільській місцевості, надають пряму фінансову допомогу пенсіонерам або сім'ям.

У табл. 7 наведений перелік заходів, що їх активно вживають країни Європи для боротьби зі світовою економічною кризою та поліпшення стану публічних фінансів. Однак ці заходи в різних країнах є діаметрально протилежними, адже часто зумовлені не економічними, а політичними факторами. Так, якщо в Греції, Естонії, Ірландії, Латвії, Литві, Португалії, Угорщині, Чехії уряди пішли шляхом підвищення базової ставки ПДВ, то у Великобританії, Люксембурзі — її зниження. Аналогічна ситуація спостерігається й із корпоративним оподаткуванням: тоді як у Ірландії, Литві, Угорщині ставки оподаткування прибутку підприємств збільшуються, у Люксембурзі, Португалії, Україні, Швеції вони зменшуються.

Таблиця 7. Заходи окремих європейських країн, спрямовані на боротьбу зі світовою економічною кризою та поліпшення стану публічних фінансів

Заходи	Країни, де вони вживаються
1	2
Оподаткування універсальними й специфічними акцизами	
Зменшення базової ставки оподаткування	Великобританія, Люксембург, Україна
Скорочення строків повернення ПДВ	Польща, Іспанія, Словаччина
Подовження терміну, протягом якого можна сплатити ПДВ	Нідерланди
Зниження ставки ПДВ на продукти харчування	Фінляндія
Зменшення ставки ПДВ на готельні й ресторанный послуги	Франція, Кіпр, Греція
Зниження ставки ПДВ на будівництво житла	Бельгія, Румунія
Звільнення від оподаткування легкових автомобілів для підприємців	Чехія
Звільнення від оподаткування послуг у сфері культури	Мальта
Підвищення базової ставки оподаткування	Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Ірландія, Португалія, Греція, Чехія
Зменшення суми повернення ПДВ	Португалія
Звуження переліку товарів і послуг, до яких застосовується знижена ставка ПДВ	Естонія, Латвія, Литва
Підвищення ставок акцизного збору на алкоголь, сигарети, бензин	Румунія, Словенія, Литва, Латвія, Фінляндія, Греція, Україна
Оподаткування податком на доходи громадян	
Збільшення розміру неоподаткованого доходу громадян	Австрія, Іспанія, Греція, Фінляндія, Словаччина, Ірландія, Угорщина, Німеччина
Підвищення ставок оподаткування для громадян із високим рівнем доходів	Греція, Австрія, Великобританія, Латвія, Литва, Ірландія, Франція, Португалія, Україна
Зменшення ставок оподаткування для громадян із низьким рівнем доходів	Данія, Франція, Німеччина, Польща, Швеція, Литва, Латвія, Угорщина
Оподаткування податком на прибуток підприємств	
Зниження ставок оподаткування прибутку підприємств	Швеція, Люксембург, Португалія, Україна
Відстрочення планового зростання оподаткування прибутку малих підприємств	Великобританія
Зменшення ставок оподаткування прибутку сільськогосподарських виробників	Румунія, Словенія
Зниження ставок оподаткування прибутку компаній, що працюють у енергетичній галузі	Італія

1	2
Зменшення ставок оподаткування прибутку фірм, які працюють у сфері готельного бізнесу	Кіпр
Зменшення доходів платника податку при визначенні оподатковуваного прибутку на величину витрат, пов'язаних із освітою, охороною здоров'я, будівництвом житла для працівників	Португалія
Тимчасове звільнення від оподаткування капітальних інвестицій	Іспанія
Запровадження податкових канікул для сільсько-господарських виробників, науково-технічних фірм, організацій, пов'язаних із будівництвом інфраструктури	Болгарія
Збільшення ставок оподаткування прибутку підприємств	Литва, Ірландія, Угорщина
Регулювання соціальних трансфертів	
Зменшення розміру допомоги по догляду за дитиною та пільг для багатодітних сімей	Австрія, Німеччина, Люксембург, Нідерланди, Іспанія
Підвищення розміру допомоги по догляду за дитиною	Україна
Збільшення пенсійних виплат	Фінляндія
Скасування внесків у фонд страхування від безробіття	Нідерланди
Скорочення розміру допомоги по безробіттю	Великобританія, Португалія
Зменшення соціальних внесків для самозайнятих і роботодавців	Словаччина, Фінляндія, Швеція
Збільшення соціальних внесків для працівників	Великобританія
Зменшення соціальних внесків для працівників	Угорщина
Зниження зарплат у суспільному секторі економіки та пенсій	Румунія, Португалія, Нідерланди, Італія, Іспанія, Греція, Чехія, Великобританія
Надання житлових кредитів та звільнення власників житла первинного ринку від сплати муніципального податку на нерухомість	Італія

Джерело: складено на основі: Taxation Trend in EU 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ec.europa.eu/>

Стосовно оподаткування прибутковим податком уряди європейських країн практично однотайні: збільшують розмір неоподатковуваного доходу громадян із метою захисту найменш забезпечених груп населення; посилюють податкове навантаження на громадян із високим рівнем доходу, поріг якого визначається кожною країною залежно від макроекономічної ситуації; зменшують ставки оподаткування для громадян із низьким рівнем доходу (наприклад, Австрія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Угорщина, Україна, Фінляндія, Франція, Швеція).

У контексті соціальних трансфертів більшість країн Європи сьогодні орієнтується на значну економію державних коштів, пов'язану не лише з великими бюджетними дефіцитами та нагромадженими боргами, а й зі стимулюванням економічного зростання (вибір на користь економічної ефективності, а не соціальної справедливості). Приміром, уряди Австрії, Іспанії, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини скорочують допомогу по догляду за дитиною та пільги для багатодітних сімей, Греції, Іспанії, Італії, Нідерландів, Португалії, Румунії, Чехії — зменшують зарплати в суспільному секторі економіки та пенсії. Тенденція до зростання соціальних трансфертів (пенсій і

допомог по догляду за дитиною) спостерігається лише у Фінляндії та Україні. В Італії активно реалізується політика надання житлових кредитів та звільнення власників житла первинного ринку від сплати муніципального податку на нерухомість.

Варто зауважити, що питання, пов'язані із соціальними трансфертами, податками, зарплатами, сьогодні активно використовуються для соціального діалогу, що істотно деформувало ринок праці та призвело до ситуації, коли рівень заробітної плати в різних секторах економіки визначається потужністю профспілкових рухів, а не економічною ефективністю виробництва й освітою працівників. Така ситуація обертається не лише проти держави, котра змушена збільшувати соціальні виплати, не підкріплені економічним зростанням, а й проти фізичних і юридичних осіб, які при звичаються до паразитування на численних пільгах, субсидіях і дотаціях, унаслідок чого в умовах економічного спаду їх доводиться скорочувати або нарощувати державні запозичення, що однаково негативно відбивається на добробуті суб'єктів економіки на перспективу. В Україні проблема загострюється ще й через малу різницю між рівнями оплати кваліфікованої й некваліфікованої праці, а також тому, що офіційна зарплата в приватному секторі економіки майже у 1,5 раза нижча за аналогічний показник у суспільному секторі.

Отже, можна стверджувати, що модернізація публічних фінансів у глобальній економіці відбувається різновекторно, відповідно до макроекономічної ситуації в кожній окремій країні, а наслідки фінансово-економічної кризи мінімізуються заходами, які часто мають протилежні цілі й результати. Велику роль у реформах відіграють міжнародні організації, профспілки, партії, групи особливих інтересів, котрі лобіюють прийняття важливих для них нормативно-правових документів, часто не зважаючи на загальні втрати добробуту від реалізації економічно невинуватих і соціально несправедливих рішень. Фіскальні правила й норми можуть у перспективі стати дієвим регулятором макроекономічної ситуації в країні, якщо вони не будуть занадто жорсткими для забезпечення необхідної гнучкості при проведенні контрциклічної політики; заслуговуватимуть на довіру та запроваджуватимуться на постійній основі (має існувати політичний консенсус); будуть прозорими для максимального полегшення контролю та мінімізації можливих маніпуляцій.